

А. Є. Чуєнков,
головний бухгалтер ТОВ «Бімаркет», аудитор

НЕОБХІДНІСТЬ СТВОРЕННЯ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ ЯК СУБ'ЄКТА ВНУТРІШНЬОГО ГОСПОДАРСЬКОГО КОНТРОЛЮ

У статті розкрито зміст та види внутрішнього аудиту, обґрунтовано необхідність створення служби внутрішнього аудиту на підприємствах, визначено проблеми і перспективи розвитку внутрішнього аудиту в Україні.

Ключові слова: аудит, внутрішній аудит, служба внутрішнього аудиту, види внутрішнього аудиту.

А. Е. Чуенков
НЕОБХОДИМОСТЬ СОЗДАНИЯ ВНУТРЕННЕГО
АУДИТА КАК СУБЪЕКТА
ВНУТРИХОЗЯЙСТВЕННОГО КОНТРОЛЯ

В статье раскрывается содержание и виды внутреннего аудита, обосновывается необходимость создания внутреннего аудита на предприятиях, определяются проблемы и перспективы развития внутреннего аудита в Украине.

Ключевые слова: аудит, внутренний аудит, виды внутреннего аудита.

Постановка проблеми. Ринкові перетворення в економіці України обумовлюють зміни в системі управління діяльністю підприємств. Вони полягають у перенесенні ваги прийняття рішень та відповідальності за наслідки таких рішень на первинну ланку управління – підприємство.

Адаптація управління підприємствами до ринкових умов вимагає вдосконалення контролю діяльності підприємств. У зв'язку з цим дедалі важливішого значення набувають внутрішньогосподарський контроль та внутрішній аудит як суб'єкт внутрішньогосподарського контролю.

Мета статті – розкрити зміст і види внутрішнього аудиту, показати необхідність створення служби внутрішнього аудиту на підприємствах, визначити проблеми та перспективи розвитку внутрішнього аудиту в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про актуальність здійснення внутрішнього аудиту зазначають усі науковці, які займаються вивченням бухгалтерського обліку та аудиту. Роль внутрішнього аудиту в розвитку господарської діяльності розкривається в багатьох монографіях, посібниках і підручниках з аудиту, авторами яких, зокрема, є В. С. Рудницький, Б. Ф. Усач, В. В. Сопко, Ф. Ф. Бутинець, А. М. Кузьмінський, В. П. Завгородній. Серед зарубіжних науковців, які досліджують зазначену проблему, слід назвати Е. А. Аренса, Дж. К. Лоббека та ін. Але «практиків» більшою мірою цікавить питання доцільності внутрішнього аудиту на підприємстві. Тому методичні положення, пов'язані із внутрішнім аудитом, потребують подальшого поглиблення і доповнення.

A. E. Chuienkov
THE NECESSITY OF THE INTERNAL AUDIT CREATION
AS A SUBJECT OF THE INTERNAL ECONOMIC
CONTROL

In this article the maintenance and kinds of internal audit, necessity of creation of service of internal audit at the enterprises reveals, and also problems and prospects of development of internal audit in Ukraine reveal.

Key words: audit, internal audit, kinds of internal audit.

Основні результати дослідження. Нині на діяльність підприємств впливають передусім такі фактори, як глобалізація, сучасні вимоги і принципи корпоративного управління, застосування єдиних або уніфікованих правил ведення бухгалтерського обліку та аудиту тощо. З огляду на це внутрішньогосподарський контроль повинен бути спрямований на створення адекватних змін у суспільно-господарському середовищі умов діяльності підприємств.

Аналіз національної практики внутрішньогосподарського контролю підприємств України показує, що названі вище зміни не мають відповідного віддзеркалення в системі контролю. Наприклад, сьогодні у контролі підприємств переважає в основному ретроспективний напрям. Це призводить до порушення чи ігнорування таких принципів контролю, як превентивність і своєчасність контрольних дій, повнота охоплення систем управління підприємства контролем, відповідальність, ефективність тощо [1].

Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» ст. 8 п. 5 передбачено, що підприємство самостійно розробляє систему і форми внутрішньогосподарського (управлінського) обліку, звітності та контролю господарських операцій, визначає права працівників на підписання бухгалтерських документів. Нормативна регламентація внутрішньогосподарського контролю в Україні зосереджена на окремих його напрямках – зовнішньому (незалежному) аудиті, контролі, який здійснює бухгалтерія, діяльності ревізійних комісій, державному фінансовому контролю та ін.

Значна увага в нормативному забезпеченні внутрішнього контролю приділяється сфері банківських послуг. Реальний сектор економіки, до якого належать підприємства промисловості, сільського господарства, транспорту і зв'язку, залишається поза увагою досліджень проблематики внутрішнього аудиту.

Внутрішньогосподарський контроль фактично здійснюється на кожному підприємстві, але в нормативній базі підприємницької діяльності України відсутнє визначення як власне внутрішньогосподарського контролю підприємств, так і відповідних його елементів. Унаслідок цього практичне застосування внутрішньогосподарського контролю ототожнюється з адміністративним та бухгалтерським контролем, діяльністю ревізійної комісії та ін. Однак названими формами внутрішньогосподарський контроль не обмежується.

Суттєвим недоліком внутрішньогосподарського контролю підприємств є його зосередження на здійсненні перевірок уже прийнятих рішень чи окремих дій без системного, документального вивчення господарських операцій, умов і процесу виконання рішень. Попередній та поточний контроль концентрується головним чином на аналізі документів, що надходять до бухгалтерії, а не на санкціонуванні (наданні) дозволів на здійснення операцій та підписання відповідних документів керівниками структурних і функціональних підрозділів.

Виходячи з вимог ефективного управління та належного інформаційного забезпечення, на підприємстві повинна бути створена відповідна система менеджменту, важливим елементом якого є контроль за господарськими процесами, що здійснюється підрозділами внутрішнього аудиту. Сьогодні нормативно-правове поле внутрішнього аудиту підприємств не врегульовано відповідними актами на рівні держави, а тому положення щодо контролю власної діяльності розробляються та впроваджуються підприємствами самостійно.

Регламентована внутрішніми документами організації діяльність з контролю ланок управління і різних аспектів функціонування організації здійснюється представниками спеціального контрольного органу в межах допомоги органам управління організації (загальним зборам учасників господарського товариства, спілкам або членам виробничого кооперативу, наглядовій раді, раді директорів, виконавчому органу) [2].

Окрім того, внутрішній аудит проводиться власником компанії залежно від потреб управління маркетингом з метою визначення платоспроможності підприємства та уникнення банкрутства [3].

За визначенням Міжнародних стандартів аудиту, внутрішній аудит – це діяльність з оцінювання, яка організована в межах суб'єкта господарювання і яку виконує окремий відділ. Функції внутрішнього аудиту охоплюють, зокрема, перевірку, оцінювання та моніторинг адекватності й ефективності функціонування систем бухгалтерського обліку і внутрішнього контролю. Функції внутрішнього аудиту можуть виконувати спеціальні служби або окремі аудитори, які знаходяться у штаті підприємства.

У сучасному розумінні внутрішній аудит є діяльністю з оцінювання надійності та ефективності існуючої на підприємстві системи бухгалтерського обліку і внутрішнього контролю, а внутрішні аудитори – фахівці, які здатні неупереджено та професійно провести таку оцінку. Незалежна оцінка певних аспектів діяльності підприємства спрямована на створення у його власників і менеджерів

упевненості в тому, що система обліку й контролю, яка використовується компанією, є надійною та ефективною. При цьому важливо зауважити, що керівництво підприємства, а не внутрішні аудитори є відповідальними за створення і підтримання надійної та ефективною системи внутрішнього контролю.

До компетенції служби внутрішнього аудиту відносяться: контроль за організацією і функціонуванням систем бухгалтерського обліку, внутрішнього контролю, відповідністю даних бухгалтерського обліку фактичній наявності активів та їх належним збереженням; експертиза фінансової і операційної діяльності; підготовка оглядів діяльності підприємства; розробка рекомендацій щодо підвищення його ефективності. Така служба зобов'язана відповідати за своєчасне виявлення відхилень, що перешкоджають законному й ефективному використанню майна і коштів підприємства, а також сприяти запобіганню подібних відхилень.

Потреба у створенні внутрішнього аудиту виникає тому, що для досягнення стратегічних цілей та забезпечення реалізації прийнятих управлінських рішень підприємства внутрішньогосподарський контроль, який в основному здійснюється керівниками структурних підрозділів, функціональних відділів, а також бухгалтерією підприємства, вважається недостатнім. Останнє можна пояснити такими причинами.

1. Система бухгалтерського обліку не дає повної інформації, необхідної для своєчасного ухвалення рішень, оскільки бухгалтерська документація відбиває минулу діяльність й лише ті операції, що мають грошову оцінку, а прийняття рішень стосується майбутніх дій і відображається в інших вимірах.

2. Керівники структурних підрозділів, які зайняті поточною виробничою, збутовою, постачальницькою та іншими видами діяльності, зазвичай не володіють відповідними знаннями і досвідом у галузі рішення, що ухвалюється. Тому необхідний спеціальний орган, який надавав би консультації керівникам цих підрозділів щодо ефективності виробництва на місцях та забезпечував підготовку достовірної інформації для прийняття управлінських рішень.

3. Діяльність сучасного підприємства характеризується наявністю достатньої кількості спеціалістів, які хоч і не є керівниками, однак у силу делегування їм повноважень, мають приймати важливі для компанії рішення. Для повного охоплення контролем сфери управління підприємством потрібні додаткові організаційні заходи.

4. Виконання працівниками бухгалтерії свого основного завдання – відображення фактичного стану справ на підприємстві, а також здійснення часткового контролю (у межах наданої їм компетенції) – не вирішує всіх проблем контролю в масштабі підприємства, а отже, і не забезпечує реалізацію його стратегічних цілей.

Звідси випливає важливий висновок, що ані бухгалтерія, ані керівники структурних підрозділів і функціональних служб не зможуть в повному обсязі реалізувати функцію внутрішньогосподарського контролю. У сучасних умовах забезпечити потребу управлінського персоналу в якісній розробці та ефективній реалізації стратегічних рішень, стійкому розвитку й надійному функціонуванні підприємства в умовах жорсткої конкуренції може лише внутрішній аудит як одна зі складових внутрішньогосподарського контролю [1].

Оскільки внутрішній аудит організовується на кожному підприємстві з урахуванням його специфіки, на практиці існують різні види внутрішнього аудиту:

- операційний (управлінський) аудит;
- аудит на відповідність вимогам;
- аудит фінансової звітності.

Операційний (управлінський) аудит поділяється на:

1) функціональний (міжфункціональний) аудит систем виробництва й управління, який проводиться з метою оцінки якості виконання функцій виробництва та управління будь-яким підрозділом (посадовою особою підприємства);

2) організаційно-технічний аудит систем виробництва та управління, що передбачає здійснення перевірки різних ланок систем виробництва й управління на предмет належної організаційної і технічної їх діяльності;

3) усебічний аудит систем виробництва та управління, що поєднує організаційно-технічний, функціональний аудит систем виробництва й управління та контроль елементів і процесів, що пов'язують підприємство із зовнішнім середовищем.

Аудит на відповідність вимогам має два підвиди:

1) аудит на відповідність принципам, який передбачає здійснення аудиторського контролю за дотриманням (виконанням) підприємством законів і підзаконних актів, а також приписів, виданих апаратом управління підприємства;

2) аудит на відповідність доцільності, який передбачає здійснення аудиторського контролю діяльності посадових осіб на предмет раціональності, розумності, обґрунтованості й корисності їх діяльності.

Аудит фінансової звітності поділяється на:

1) плановий, який проводиться в межах затвердженого плану роботи;

2) позаплановий, який здійснюється на вимогу власника, керівника підприємства [4].

Внутрішньому аудиту притаманні: висока гнучкість, здатність до виправлення помилок і вдосконалення фінансово-господарської діяльності підприємства. Саме завдяки цим властивостям внутрішній аудит має значний потенціал для подальшого розвитку. Однак в Україні сьогодні лише невелика кількість керівників розуміє необхідність та корисність запровадження на своїх підприємствах внутрішнього аудиту. Причини такого ставлення полягають у тому, що внутрішній аудит є відносно новим видом діяльності, а тому поки що бракує кваліфікованих аудиторів; до підприємств не застосовуються фінансові санкції через відсутність внутрішнього аудиту; утримання у штаті фахівців-аудиторів із високим рівнем заробітної плати збільшує витрати підприємства [1].

У широкому розумінні корпоративне управління розглядають як систему, за допомогою якої спрямовують та контролюють діяльність суб'єкта господарювання. У рамках корпоративного управління визначається, яким чином власники здійснюють контроль за діяльністю менеджерів, а також міру відповідальності менеджерів перед власниками за результати діяльності підприємства.

У сучасній концепції основна мета бізнесу полягає у збільшенні багатства власника. Ця мета сьогодні однаковою мірою сприймається як власником, що відіграє вирішальну роль у бізнесі, так і менеджером, який змушений погоджуватися, аби його не звільнили з посади. Але власник нерідко не в змозі керувати всім «своїм гос-

подарством», бо воно може бути дуже великим або диверсифікованим, що ускладнює процес контролю. Позаяк ціль у власника і менеджерів єдина, власник повинен довіряти менеджменту, тобто система керування підприємством має будуватися на довірі. Утім, добре відома очевидна істина, що система довіри базується на системі перевірки.

Будь-який вид діяльності завжди краще контролюється або за умови чіткого розподілу обов'язків між робітниками, або за допомогою подвійного контролю. Подвійний контроль є таким варіантом системи контролю, який унеможливує здійснення певної операції одним працівником. Одне й те саме завдання мають виконувати дві людини, причому обов'язки між ними розподіляються таким чином, щоб жодна з них не змогла виконати всі дії в рамках цієї операції. Подібний контроль підпорядковано єдиній меті – не дозволити одній людині мати неконтрольований доступ до грошових засобів. Ефективність внутрішнього контролю передбачає відповідний розподіл обов'язків між тими, хто працює з активами. Така організація дозволяє зменшити ймовірність виникнення помилок і зловживань з активами.

Водночас, власник не може довіряти менеджменту повною мірою. Цілковита довіра здатна викликати ситуацію, коли менеджмент починає грати за власними правилами, нехтуючи правами власника, який є головною фігурою на підприємстві. Вірогідним наслідком цього є втрата результативності бізнесу [5]. Допомогти власникові знайти «слабку ланку» в діяльності його компанії, звичайно ж, може внутрішній аудит.

Подібно тому, як потенційний інвестор або кредитор не довіряє формально представленим даним про підприємство і призначає його незалежний аудит, сплачуючи великі гроші, власник, тобто інвестор, що вже відбувся, повинен теж мати можливість проводити аудит. Мета останнього – глибоко проаналізувати стан фінансово-господарської діяльності підприємства, перевірити не тільки зовнішні фінансові потоки, а й, головним чином, економіку бізнесу.

Під економікою бізнесу ми розуміємо складний комплекс, що містить такі елементи, як: положення підприємства на ринку, внутрішні процеси підприємства, рівень витрат і керування оборотними коштами й т. п.

Процес контролю результативності бізнесу повинен мати безперервний характер. Особливо в тому випадку, коли бізнес є багатопрофільним та являє собою холдинг, можливо, навіть юридично не оформлений.

Головне призначення інституту внутрішніх аудиторів полягає в забезпеченні прозорості економіки бізнесу для його власника. Відразу підкреслимо, що під внутрішнім аудитом тут розуміється комплекс діагностичних процедур, спрямованих на виявлення, з одного боку, слабких сторін бізнесу, а з другого – установлення шляхів їхнього усунення. Термін «внутрішній аудит» складається із двох слів, і обидва з них є однаковою мірою ключовими: «аудит» – тому що необхідна глибока перевірка (ревізія) бізнесу, «внутрішній» – тому що ревізія провадиться власними ресурсами власника, яким він довіряє [5].

Глибока експертиза економіки бізнесу за допомогою внутрішнього аудиту передбачає:

- аналіз споживчого напрямку комплексних ринкових показників (ця діяльність спрямована на клієнта);
- удосконалення внутрішніх процесів менеджменту (інноваційний розвиток, придбання цінностей, виробництво, збут, отримання результатів);

- навчання і зростання (персонал, інформаційні системи, організаційні процедури);
- аналіз фінансових показників (правильність розрахунку нормативів прямих та накладних витрат, аналіз управління обіговими коштами і здатність останніх генерувати нові грошові потоки від операційної діяльності).

Банкрутства великих корпорацій на початку ХХІ сторіччя виявили певну недовіру до ревізійних органів, як зовнішніх, так і внутрішніх, зниження рівня довіри до аудиторської справи загалом. Бездоганність особистості аудитора як представника та захисника закону стала викликати сумніви.

Реакцією на відомі події стало прийняття нових законів і директив у галузі корпоративного управління, які посилюють регламентацію нагляду над підприємствами та їх ділові стосунки із зовнішнім ревізором. Особливо виділяється прийнятий у 2002 р. у США Закон Сарбейнса-Окслі (*Sarbanes-Oxley Act*). За ним відносно відповідальності менеджменту приписується, що керівництво підприємства повинно підтверджувати ефективність внутрішнього контролю, а аудиторі (зовнішні) мусять засвідчувати ці підтвердження. Відмітимо також створення в економічно розвинутих країнах відповідного ревізійно-наглядового права, зростання уваги до незалежності аудитора, підвищення регламентації та приписів стосовно звітності корпорації. Такі події на світових ринках мають вплив і на українську реальію [1].

Основні напрями вдосконалення внутрішнього аудиту в Україні можна згрупувати таким чином:

1. Нормативно-правове регулювання аудиту:

- врахування в Законі України «Про фінансовий контроль» місця, значення та повноважень внутрішнього аудиту, розробка на рівні держави положень про внутрішній аудит, врегулювання і координацію діяльності внутрішнього аудиту, підготовку загальних правил (стандартів) із внутрішнього аудиту, етичного Кодексу внутрішніх аудиторів;
- підготовка відомчих положень із внутрішнього аудиту;
- розробка внутрішньофірмових правил (стандартів) внутрішнього аудиту.

2. Формування організаційної структури служби внутрішнього аудиту:

- створення оптимальної структури служби внутрішнього аудиту;
- вибір найбільш відповідних типів та видів аудиторських заходів, перш за все – перевірок, будь-яких організаційно-правових форм і галузей підприємства;
- створення служб внутрішнього аудиту на середніх та малих підприємствах;
- поширення сфери діяльності внутрішніх аудиторів шляхом надання ними консультаційних послуг.

3. Розробка організаційно-технологічних схем і процедур проведення внутрішнього аудиту:

- розробка схем та процедур перевірки системи бухгалтерського обліку і внутрішнього контролю, визначення відповідних показників стандартів та критеріїв, яким вони повинні відповідати;
- розробка базових методик і процедур аудиту циклів господарських операцій та сальдо-рахунків;

- розробка робочих стандартів внутрішнього аудиту за об'єктами;
- розробка методик і процедур перевірки для встановлення можливих форм економічних злочинів.

4. Удосконалення методології проведення внутрішнього аудиту:

- модифікація методик ревізії відповідно до умов підприємницької діяльності;
- використання системо- та ризикоорієнтованих методів проведення аудиторських перевірок; розробка методичних основ розрахунку ризику при проведенні внутрішнього аудиту;
- доповнення традиційних прийомів аудиту методами, розробленими в інших науках (державний фінансовий контроль, судово-бухгалтерська експертиза, статистика, економічний аналіз, фінанси підприємства, контролінг, управлінський облік тощо);
- розробка нових методів аудиту, що пристосовані до умов комп'ютеризації бухгалтерського обліку та контролю;
- розробка методів аудиту відповідно до етапів їх проведення;
- широке впровадження вибіркового методу внутрішнього аудиту, що ґрунтується на статистичній (формування науки – аудиторська статистика) і нестатистичній (традиційній) методології та оцінці аудиторських вибірок;
- широке застосування аналітичних методів при проведенні внутрішнього аудиту.

5. Розробка показників і методів поточного та прогностичного аналізу, використання загальних підходів при проведенні аналізу стосовно загальних та конкретних цілей аудиту, розробка методик аналізу стосовно:

- фінансового стану підприємств;
- циклів підприємницької діяльності й сегментів звітності;
- етапів аудиторської діяльності;
- організаційно-правових форм і галузевих особливостей суб'єктів господарювання.

6. Професійна підготовка фахівців із внутрішнього аудиту:

- постійне підвищення кваліфікації, що організується підприємствами для своїх працівників або шляхом самопідготовки;
- застосування сучасних організаційних форм підвищення кваліфікації внутрішніх аудиторів (короткострокові семінари, середньо- і довгострокові курси, програми перепідготовки та стажування, тренінг-семінари, наукові, науково-практичні й методичні конференції, круглі столи, форуми тощо); атестація працівників внутрішнього аудиту за методами акредитації (сертифікації), апробованими в економічно розвинутих країнах (претендент повинен продемонструвати належний рівень знань та професійних навичок).

Потрібні відповідні методики оцінки кваліфікації працівників і підготовка фахівців, які могли б компетентно оцінювати кваліфікацію колег – внутрішніх аудиторів.

7. Ефективне управління внутрішнім аудитом:

- нормування праці та оптимізація чисельності аудиторів у службі внутрішнього аудиту;

- нормування й ефективне використання бюджету робочого часу аудиторів;
- науково обґрунтований розподіл праці та кооперація дій аудиторів;
- удосконалення планування аудиторської діяльності й вибір ефективних програм аудиту;
- упорядкування документообігу, робочої документації внутрішніх аудиторів та звітної інформації про аудиторську роботу;
- розробка і впровадження показників ефективності та якості аудиторського контролю;
- автоматизація аудиторських послуг для здійснення перевірок, консультацій, аналізу.

Перспективи розвитку аудиторської діяльності в Україні слід пов'язувати із переходом до системно орієнтованого аудиту, тобто до такого підходу, коли зовнішні аудитори використовують у своїх оцінках результати роботи системи внутрішнього аудиту підприємств-замовників, зокрема підсистеми внутрішнього аудиту.

Висновки. Підвищення ефективності управління підприємством та забезпечення його власника та менеджменту достовірною інформацією потребує створення відповідної системи управління, важливим елементом якої є контроль за господарськими процесами, що здійснюється службою внутрішнього аудиту.

Водночас, як показує українська практика, системи внутрішнього аудиту в сучасних умовах застосовуються здебільшого в банківській сфері, і тільки через необхідність виконання комерційними банками нормативних вимог НБУ. На підприємствах інших галузей створення підрозділів внутрішнього аудиту та забезпечення їх ефективного функціонування відбувається досить повільно.

В Україні потрібно проводити належну інформаційно-роз'яснювальну роботу серед власників і керівників підприємств, аби вони усвідомили головне призначення інституту внутрішніх аудиторів, яке полягає у підвищенні ефективності та забезпеченні прозорості економіки бізнесу.

Література

1. Пантелєєв В. П. Внутрішній аудит / В. П. Пантелєєв, М. Д. Корінько. – К. : Держ. акад. статистики обліку та аудиту Держ. комітету статистики України, 2006.
2. Бурцев В. В. Организация системы внутреннего контроля коммерческой организации / В. В. Бурцев. – М. : Экзамен, 2000. – 320 с.
3. Білуха М. Т. Курс аудиту / М. Т. Білуха. – 2-е вид., перероб. – К. : Вища школа, Т-во «Знання», КОО, 1999. – 574 с.
4. Бутинець Ф. Ф. Аудит / Ф. Ф. Бутинець. – 2-е вид. перероб. та доп. – Житомир : ПП «Рута», 2002. – 672 с.
5. Немченко В. В. Практичний курс внутрішнього аудиту : підручник / В. В. Немченко, В. П. Хомутенко, А. В. Хомутенко; за ред. Немченко В. В. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 240 с.

Стаття надійшла до редакції 27 липня 2010 року

ЕКОНОМІЧНИЙ ЧАСОПИС-XXI

науковий журнал
В А К України

Видається з 1996 року
Виходить 6 разів на рік

Світове господарство і міжнародні економічні відносини
Глобальний розвиток
Геополітика
Національна безпека
Економічна теорія
Економіка і управління
Соціальна економіка і політика
Гроші, фінанси і кредит
Регіональна економіка
Місцеве самоврядування
Політичні інститути і процеси

Автори журналу:
провідні вчені
України та світу,
посли, державні діячі,
міські голови,
лідери бізнесу

**АНАЛІТИКА ДЛЯ ЕЛІТИ:
ПЕРЕДПЛАТИ І ДОЛУЧАЙСЯ!**

**як
передплатити?**

Через
передплатні агенції:
«Ідея», «Саміт»,
«Періодика»,
«Меркурій»

Через
ДП «Преса»
Передплатний
індекс:
96437

Через редакцію журналу
«Економічний часопис-XXI»:
(044) 235-98-28,
235-98-27
editor@osp.com.ua